

سرشناسه	ابن مطران، اسعد بن الیاس، - ۵۸۷ق.
عنوان و نام پدیدآور	بستان الاطباء و روضة الالباء / تصنیف ابونصر اسعد بن الیاس بن مطران؛ با مقدمه مهدی محقق.
مشخصات نشر	تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ۱۳۸۶.
مشخصات ظاهری	صد و دوازده، ۳۷۷ ص.
فروست	سلسله انتشارات انجمن آثار و مفاخر فرهنگی؛ ۴۸۳.
شابک	: 9789645281265
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	کتاب حاضر شامل سه بخش است. بخش اول شرح احوال ابن مطران از ابن ابی اصیبعه در "عیون الانباء"، بخش دوم "ترجمه و تلخیص کتاب بستان الاطباء و روضة الالباء" از ابونصر اسعد بن الیاس بن المطران و بخش سوم "بستان الاطباء و روضة الالباء" تصنیف ابونصر اسعد بن الیاس بن مطران می باشد.
یادداشت	فارسی - عربی.
یادداشت	عنوان اصلی: Abu Nasr As'ad ibn Ilyas ibn Matran: Bustan al-atibba wa rawdat al-aliba, 1989
یادداشت	کتابنامه.
یادداشت	نمایه.
یادداشت	چاپ عکسی از روی نسخه خطی.
مندرجات	ص. هشت - بیست و سه شرح احوال ابن مطران: در عیون الانباء فی طبقات الاطباء / از ابن ابی اصیبعه. -- ص. بیست و شش - صد و دوازده ترجمه و تلخیص کتاب بستان الاطباء و روضة الالباء / از مهدی محقق. -- ص. ۱ - ۳۷۷ بستان الاطباء و روضة الالباء / از ابونصر اسعد بن الیاس بن مطران.
موضوع	ابن مطران، اسعد بن الیاس، ۵۸۷ق.
موضوع	پزشکی اسلامی -- متون قدیمی تا قرن ۱۴.
موضوع	پزشکی -- مسائل متفرقه.
موضوع	داروشناسی -- متون قدیمی تا قرن ۱۴.
شناسه افزوده	محقق، مهدی، ۱۳۰۸ - ، مترجم و خلاصه کننده.
شناسه افزوده	ابن ابی اصیبعه، احمد بن قاسم، ۶۰۰-۶۶۸ق. عیون الانباء فی طبقات الاطباء.
شناسه افزوده	انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
رده بندی کنگره	۵ب۱۸۳/۳ الف R۱۲۸
رده بندی دیویی	۶۱۰/۹۱۷۶۷۱
شماره کتابشناسی ملی	۱۱۱۷۱۱۲

کتابان الاطباء و روضه الالباء

تصنيف

ابونصر اسعد بن الیاس بن مطران

متوفی ۵۸۷ هجری

چاپ علی از روی نسخه کتابخانه ملی ملک

بامقدمه و خلاصه ترجمه و تعلیقات

مهدی محقق

انجمن آثار و مفاخر فرهنگی

۱۳۸۶

سلسله انتشارات انجمن آثار و مفاخر فرهنگی

شماره ۴۸۳

بستان الاطباء و روضة الألباء

- تصنیف: ابونصر اسمعٰد بن الیاس بن مطران (متوفی ۵۸۷ هجری) ● با مقدمه و خلاصه ترجمه و تعلیقات: مهدی محقق ● ناظر فنی چاپ: محمدرثوف مرادی
- لیتوگرافی: باختر ● چاپ: دالاهو ● صحافی: میثم ● نوبت چاپ: اول ۱۳۸۶
- شمارگان ۱۰۰۰ نسخه ● همه حقوق محفوظ است

ISBN: 978-964-528-126-5

● شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۲۸-۱۲۶-۵

انجمن آثار و مفاخر فرهنگی

دفتر مرکزی: تهران - خیابان ولی عصر - پل امیر بهادر - خیابان سرگرد بشیری
شماره ۱۰۰ - تلفن: ۵۵۳۷۴۵۳۱-۳، دورنویس: ۵۵۳۷۴۵۳۰
دفتر فروش: خیابان انقلاب بین خیابان ابوریحان و خیابان دانشگاه - ساختمان
فروردین - شماره ۱۳۰۴، طبقه چهارم - شماره ۱۴، تلفن: ۶۶۴۰۹۱۰۱

قیمت: ۵۰۰۰ تومان

بسمه تعالی^۱ سخنی درباره اهمیت علم پزشکی

پزشکی را ودین را گزندانی زیانست این جهان و آن جهانی^۱
پزشکی دانشش تن را پناهست و دین دانستش جان را سپاهست
تنی باید درست و راست کردار نه باریش و نه بادرد و نه بیمار
که دین ایزدی بتواند آموخت بدانش جان خود بتواند افروخت^۲

قدمای یونان روش احتیاط و بازجویی را با پزشکان بکار می بردند از این روی بود که پزشکان می کوشیدند خود را از خطا و اشتباه برحذر دارند زیرا پزشک ممکن نبود بر کرسی پزشکی بنشیند مگر آنکه از او آزمایش ها و اختبارات لازم بعمل آید و پس از موفقیت، پزشکان کهن تر برای پزشکان آرموده شده کرسی ترتیب می دادند و آن را «کرسی الحکمة» می خواندند و فقط پزشکان مجرب و آرموده می توانستند بر آن کرسی بنشینند و هم اکنون گروهی از پزشکان در شام این کرسی را نصب می کنند و بر آن جلوس می نمایند و این از قدیم دانسته شده بود که هرکس در این جایگاه بنشیند او مرضی و مختن است و چنین پزشکی هرگاه بر بیماری برای معالجه و مداوا وارد می شد هنگام وارد شدنش کاغذ سفیدی می خواست و پس از دقت و تأمل در حال بیماری بر

روی آن کاغذ چنین می نوشت که در فلان روز بر فلان بیمار وارد شدم و این روز روز اول یا روز دوم و یا سوم از بیماری او بود و من بیماری او را فلان بیماری تشخیص دادم و این تشخیص من بر پایه احوال شخص او و احوال قاروره (= ظرف ادرار) و نبض او بود و سپس فلان دوا و فلان غذا را برای او تجویز کردم. پزشک این نوشته را نزد خانواده بیمار می گذاشت و در دیدار دوم خود از بیمار می نگریست که چه دیگرگونی در حال او پدید آمده است و آن را در همان نوشته اضافه می نمود و این عمل را در هر دیداری بهمین روش انجام می داد تا حال بیمار و بیماری او به نهایت انجامد اگر بیماری او بهبود یافته بود آن نوشته را نزد بیمار نگاه می داشت تا تذکار و اصلی باشد برای بار دیگر که او بیمار گردد و اگر بیمار از دنیا رفته بود و گفته بودند که پزشک اشتباه کرده است در این صورت پزشک را در برابر اهل خبرت و بصیرت حاضر می ساختند و نوشته را از خانواده بیمار می گرفتند و آن خبرگان به صناعیت پزشکی در آن نظر می افکندند اگر بیماری و علامات خاص آن همان بوده که او یاد کرده و علاج و تدبیر پزشک با آن موافقت داشته او را سپاس می گفتند و بیرون می آمدند، و اگر خلاف آن بوده و درمان او موجب مرگ گردیده بود دیگر او را اجازه درمان نمی دادند و بآنچه که سزاوار آنست او را مجازات می کردند.^۳

۱- اشاره است به حدیث شریف: «العلم علمان: علم الأبدان و علم الأديان».

۲- دانشنامه حکیم میری (تهران ۱۳۶۶ ه.ش.)، صفحه ۵ و ۶.

۳- ادب الطیب ایوب رهاوی (فرانکفورت ۱۹۸۵ م.)، صفحه ۲۰۱.

پیشگفتار

سلطان صلاح الدین ایوبی که پس از وفات العاضد آخرین خلیفه فاطمی مصر در سال ۵۶۷ و مرگ نورالدین زنکی حاکم سوریه در سال ۵۷۰ یگانه مرد توانا و مقتدر عالم اسلام گردید، علی رغم کشمکش های داخلی و مبارزه با رقیبان و هواداران حاکمان پیشین توجه فراوانی به اهل علم و دانشمندان خصوصاً پزشکان داشت، چنانکه در مصر هفت پزشک و در دمشق یازده پزشک در خدمت او به پزشکی اشتغال داشتند که برخی از آنها یهودی و مسیحی و بقیه مسلمان بودند.

ابونصر اسعد بن الیاس بن مطران از پزشکان مسیحی بود که به دین اسلام درآمده و مورد اعتماد سلطان واقع گشته بود چنانکه در سفر و حضر با او همراهی می کرد. شرح احوال ابن مطران بوسیله شرح حال نویس توانا ابن ابی اصیبه تحریر گشته که ترجمه کامل فارسی آن در این کتاب ملاحظه می گردد. در پایان این شرح حال آثار علمی او نیز یک بیک ذکر گردیده که از میان آنها کتاب «بستان الأطباء و روضة الألباء» برای ما باقی مانده است.

ابن ابی اصیبه تصریح می کند که بستان الاطباء در دو جزء مستقل تدوین

شده که جزء اول آن را شاگرد و ملازم او مهذب الدین عبدالرحیم بر او قراءت کرده ولی پیش از آنکه جزء دوم را بر او قراءت کند، او دارفانی را وداع گفته است. احتمال دارد که نسخه‌ای که بر مؤلف قراءت شده همین نسخه‌ای باشد که تصویر آن تقدیم خوانندگان ارجمند می‌شود بنابراین می‌توان این را قدیم‌ترین نسخه از بستان‌الاطباء بشمار آورد و پس از آن نسخه‌ای از جزء دوم در اختیار محمد رضا الشیبی بوده که در سال ۵۸۸ یعنی یک سال پس از وفات ابن مطران کتابت شده و شبیبی مقاله‌ای درباره‌ی آن نسخه تحت عنوان: «بستان‌الاطباء و روضة‌الالباء، أو دمشق فی عصرها الذهبی» در مجله مجمع علمی دمشق شماره ۲ سال ۱۹۲۳ م. نوشته است.

بستان‌الاطباء مجموعه‌ای از مطالب گوناگون پزشکی و نوادر حکایات و نکته‌های بدیع و داستانهای علمی و تاریخی است که او در ضمن مطالعه کتب و مجالست با شیوخ و علما برای خود گردآورده و مطالب مختلف کتاب را بر حسب موضوع تحت عنوانهای: وصیت، اشاره، لمعه، نکته، ملحه قرار داده است. موضوعاتی را که ابن مطران در کتاب خود آورده بیشتر مربوط به علم پزشکی و تعاریف اصطلاحات آن، و خواص ادویه و عقاقیر، و سخنان پزشکان بزرگ، و ضبط کلمات و واژه‌های پزشکی و داروئی است و در دو جا از کتاب خود از خوانندگان اعتذار می‌جوید یکی آنجا که می‌گوید مرا ملامت نکنند که در کتاب خود برخی مطالب که مربوط به علم پزشکی نیست آورده‌ام زیرا هر چند که آن مطالب مربوط به علمی دیگر است ولی پزشکان از آن بی‌نیاز نیستند ص ۱۵۸. دیگر آنجا که می‌گوید که برخی نگویند که همه این نکته‌ها که در کتاب آورده‌ام بدیع و یگانه نیست و متعلمان این صناعت از آن‌ها آگاه هستند، زیرا در بسیاری از موارد مطالبی را آورده‌ام که برخلاف رأی رایج مردم و اندیشه‌های پیشینیان بوده است. ص ۲۶۳.

بستان‌الاطباء پس از مدت کوتاهی از مرگ مؤلف مورد استفاده و استناد

اهل علم و پزشكان قرار گرفت چنانكه عبداللطيف بغدادى متوفى ۶۲۹ در رساله‌اى كه تحت عنوان: «فى المرض المسمى ديابيطس» نوشته آنجا كه سخن از منافع سفرجل (= گلابى) بنقل از رازى و ابن سينا و يوحنا بن ماسويه و ابن سمجون مى راند مى گويد:

«و قال صاحب كتاب البستان: إني وجدت السفرجل مع قلة غذائه من أفاضل الفواكه وجيدها جوهرًا وعنصرًا...» ص ۱۴۴ چاپ كويت ۱۹۷۲ م. و ابن ابى اصبيعه متوفى ۶۶۸ در باب آغاز صناعت طب آنچه را كه ابن مطران از قول ابوجابر مغربى در بستان الاطباء آورده نقل مى كند و سخن خود را با اين عبارت آغاز مى نمايد:

«و وجدت فى كتاب الشيخ موفق الدين اسعد بن الياس بن المطران الذى وسمه بستان الأطباء و روضة الألباء كلاما نقله عن أبى جابر المغربى و هو هذا قال: سبب وجود هذه الصناعة وحى والهام...» عيون الانباء فى طبقات الاطباء، بيروت ۱۹۶۵ م. ص ۱۳.

در تهيه كتاب حاضر از متن «بستان الأطباء» متعلق به كتابخانه ملى ملك وابسته به آستان قدس رضوى شماره ۴۲۱۰ استفاده شده است. از اينكه در آغاز كتاب نام مؤلف با جمله دعائيه «أدام الله سعادته و بلغه فى الدارين إرادته» برده شده و در پائين صفحه عنوان كتاب عباراتى ديده مى شود كه حكايت از اين مى كند كه اين نسخه بر مؤلف قراءت گرديده و در پايان آن جمله: «و كتب اسعد بن الياس بن المطران حامدًا لله و مصليًا على سيدنا محمد النبى الأتمى و على آله» ملاحظه مى گردد، مى توان نتيجه گرفت كه اين نسخه يا به خط مؤلف و يا در زمان مؤلف كتابت و بر او قراءت گرديده و شايد اين همان نسخه اى است كه ابن ابى اصبيعه مى گويد كه جزء اول از كتاب را شاگرد ابن مطران مهذب الدين بن عبدالرحيم بر او قراءت کرده است.

چون اين نسخه در دو جا در ميان كتاب و يك جا در پايان افتادگى

داشت آن افتادگی‌ها از نسخه دانشگاه کلیولند امریکا بشماره ۱۶۷۶ که نسخه عکسی آن بشماره ۱۰۴۵ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران نگهداری می‌شود تکمیل گردید. و چون در هر دو نسخه برخی کلمات ناخوانا بود از نسخه مجلس شورای اسلامی بشماره ۶۵۸۳ برای رفع اشکال و ابهام استفاده شد. نگارنده معتقد است که کتابهای علمی باید مورد تصحیح انتقادی قرار گیرد و با نقطه‌گذاری و قسمت‌بندی کامل به پیوست فهرست‌های گوناگون و مقدمه در معرفی کتاب و شرح احوال مؤلف بر اهل علم عرضه گردد از این جهت چاپ کتب را بصورت تصویری و عکسی نوعی طفره زدن از علم و تن زدن از کوشش علمی می‌داند لذا وقتی از طرف مرکز انتشارات نسخ خطی دعوت بهمکاری شد کتاب «بستان‌الاطباء» را برای انتشار پیشنهاد کرد مشروط بر آنکه شرح حال تفصیلی مؤلف و فهرست‌های اعلام و کتب و اماکن و برخی از یادداشتهای توضیحی به کتاب اضافه و نیز مطالب کتاب بصورت خلاصه به زبان فارسی ترجمه گردد تا دانشجویان و نسل جوان این مرز و بوم از میراث علمی گذشتگان و نیاکان ما به حد اوفی و اوفر بهره‌مند گردند خوشبختانه این پیشنهاد مورد پذیرش واقع گردید و این کتاب چنانکه ملاحظه می‌شود به پیشگاه علما و دانشمندان خصوصاً علاقه‌مندان به تاریخ علم در اسلام تقدیم می‌شود.

در پایان یادآور می‌شود که اگر خوانندگان گرامی سهو و خطا و کم و کاستی در این مقدمه ملاحظه می‌فرمایند حمل بر سهل‌انگاری را قم آن نکنند چه آنکه زمان محدودی که برای نگارش آن تعیین گردیده بود تحقیق و تتبع بیش از این را میسر نمی‌ساخت از این روی امیدوار است که اهل دانش و بینش با چشم رضایت به آن بنگرند که:

و عین‌الرضا عن کلّ عیب کلیلة ولکن عین‌السخط تبدی المساویا

تهران، اول بهمن ماه ۱۳۶۷ هجری شمسی - مهدی محقق